

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 28ΗΣ ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1996

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

‘Ο ‘Ακαδημαϊκός κ. **Μανούσος Μανούσκακας** λέγει τὰ ἐξῆς:

‘Έχω τὴν τιμὴ νὰ παρουσιάσω σήμερα στὴν ‘Ακαδημία τὸ πρόσφατο δημοσίευμα (1995) τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τοῦ ὁποίου ἔχω τὴν ἐποπτεία, ἔργο τοῦ πρώην διευθυντῆ του Λεάνδρου Βρανούση, πὸν χάθηκε γιὰ τὴν ἔρευνα τόσο νωρίς.

Πρόκειται γιὰ τὴ σχολιασμένη καὶ ὑποδειγματικὰ φροντισμένη φωτομηχανικὴ ἀνατύπωση τῶν διάσπαρτων φύλλων τῆς ἑλληνικῆς («Ἐφημερίδος») τῆς Βιέννης (1791-1797), τῆς πρώτης ἑλληνικῆς ἐφημερίδος πὸν μᾶς διασώθηκε.

‘Ας ὑπενθυμίσουμε προεισαγωγικὰ ὅτι οἱ ἐφημερίδες, πὸν στὶς μέρες μας ἔχουν ἐξελιχθεῖ, ἀπὸ ἀπλὰ εἰδησεογραφικὰ δελτία σὲ ὄργανα ἰσχυρὰ ἐπηρεασμοῦ τῆς Κοινῆς Γνώμης καὶ ἄσκησης πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ πὸν ἀποτελοῦν ἕνα ἀπὸ τὰ λεγόμενα σήμερα «Μέσα μαζικῆς Ἐνημερώσεως», εἶναι δημιούργημα τῶν τριῶν τελευταίων αἰώνων. Ἄπὸ τίς ἑλληνικὲς ἐφημερίδες πὸν ἐκδίδονταν ὄχι στὴν ὑπόδουλη ἀκόμα Ἑλλάδα, ἀλλὰ σὲ ξένη ἐπικράτεια, ἐστία πολυάριθμων ἀποδήμων Ἑλλήνων, τὴν Αὐστρία, ἡ πρώτη καὶ σπουδαιότερη ἦταν ἡ («Ἐφημερίς») τῆς Βιέννης τῶν Σιατιστινῶν ἀδελφῶν Γεωργίου καὶ Πούλιου Μαρκιδῶν Πουλίων. Ἡ σπουδαιότητά της καταδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὑπῆρξε στενὰ συνδεδεμένη μετὰ τὴ συνωμοτικὴ δράση τοῦ Ἐθνομάρτυρα Ρήγα Βελεστινλῆ καὶ τῶν ὄπαδῶν του, (ἕνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν καὶ ὁ συνδιευθυντῆς τῆς («Ἐφημερίδος») Γεώργιος Πούλιος, πὸν συνελήφθη, ὅταν ἐξακριβώθηκε ἀπὸ τὴν αὐστριακὴ Ἀστυνομία ὅτι στὸ τυπογραφεῖο του εἶχαν τυπωθεῖ καὶ ἑλληνικὲς ἐπαναστατικὲς προκηρύξεις. Τότε, (τὸ μοιραῖο ἔτος 1797) συνελήφθη καὶ ὁ Ρήγας μετὰ τοὺς ὄπαδούς του καὶ κλείστηκε καὶ ἡ («Ἐφημερίς») πὸν εἶχε δημοσιεύσει τὸ 1791 καὶ τὴ Διακήρυξη τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τὸ Σύνταγμα τῆς Ἐπαναστατικῆς Γαλλίας.

Τὰ φύλλα τῆς («*Εφημερίδος*») γρήγορα ἔγιναν σπάνια ἢ καὶ ξεχάστηκαν ἐντελῶς. Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα, οὔτε οἱ σπουδαῖες μελέτες σοβαρῶν ἐρευνητῶν τοῦ θέματος (Νικ. Δραγοῦμη, Σπυρ. Λάμπρου, Ε. Legrand, L. Petit, Μ. Γεδεῶν καὶ Δημοσθ. Ρούσσου) δὲν μπόρεσαν νὰ προσθέσουν πολλὰ νέα πράγματα, γιὰτὶ τὸ ὕλικὸ πού διέθεταν ἦταν πενιχρὸ καὶ διάσπαρτο.

Καὶ τότε ὁ Λέανδρος Βρανούσης, διευθυντῆς τοῦ ΚΕΜΝΕ, πού ἦταν ὁ ἐγκυρότερος βιογράφος τοῦ Ρήγγα καὶ ἀπὸ τοὺς καλύτερους γνῶστες τῶν ἱστορικῶν πραγμάτων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, συνειδητοποίησε πρῶτος καὶ ἐντονότερα ἀπὸ κάθε ἄλλον, τὴ σημασία τῆς («*Εφημερίδος*») ὡς πηγῆς αὐθεντικῶν εἰδήσεων καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς ἀναζήτησης καὶ ἀνασυγκρότησης τῶν φύλλων τῆς, γιὰ νὰ γίνει προσιτὴ στὴν ἔρευνα. Συνέλαβε λοιπὸν τὸ σχέδιο νὰ ἐρευνήσῃ καὶ νὰ συγκεντρώσῃ ἀπὸ παντοῦ φύλλα τοῦ παλυτίμου ἐντύπου αὐτοῦ, νὰ τὰ φωτογραφήσῃ καὶ, ἀφοῦ ἀποκαταστήσῃ τὴ χρονικὴ τους σειρὰ, νὰ τὰ ἐκδώσῃ ὅλα μαζί, νὰ τὰ ὑπομνηματίσῃ καὶ νὰ τὰ πλουτίσῃ μὲ πίνακες καὶ εὑρετήρια, προσφέροντας ἔτσι στὴν ἔρευνα ἀγνωστες καὶ πολυτιμες ἱστορικὲς μαρτυρίες γιὰ τὴν πολυτάραχη ἐποχὴ αὐτή. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐνέκρινε καὶ βοήθησε τὴν ἐκτέλεση τοῦ σχεδίου αὐτοῦ καὶ τοῦ παραχώρησε τὰ μέσα, γιὰ ν' ἀναζητήσῃ φύλλα τῆς («*Εφημερίδος*») στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικὸ (Ρουμανία, Γιουγκοσλαβία, Βιέννη, Βενετία, Τερζέστη κ.ἄ.). Στὴν Ἑλλάδα βρέθηκε ὕλικὸ στὶς βιβλιοθήκες τῆς Βουλῆς (Ἀθήνα), τῆς Κοζάνης, τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τοῦ Κορθίου (σχολῆ Ἁγ. Τριάδος) τῆς Ἄνδρου. Στὸ ἐξωτερικὸ ἡ ἔρευνα στάθηκε λιγότερο ἀποδοτικὴ: μόνον στὶς βιβλιοθήκες τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τοῦ Ἰασιίου βρέθηκαν φύλλα. Εἶναι φανερὸ ὅτι οἱ κατὰ τόπους βιβλιοθηκᾶριοι δὲν ἔδειχναν γιὰ τίς σειρὲς ἢ τὰ ἐφήμερα φύλλα τοῦ Τύπου τὴν ἴδια φροντίδα πού ἔδειχναν γιὰ τὰ κυρίως βιβλία. Παρ' ὅλη ὅμως τὴν κατάστασιν αὐτή, ἡ ἔρευνα εἶχε τελικὰ ἀποτέλεσμα πολὺ ἱκανοποιητικόν, γιὰτὶ κατορθώθηκε νὰ ἐντοπισθοῦν καὶ νὰ συγκεντρωθοῦν συνολικὰ 517 τεύχη καὶ νὰ λανθάνουν μόνον 29, δηλαδὴ μόλις τὸ 5%.

Ἀσχολούμενος μὲ τὸ σχολιασμὸ τῆς ἐτοιμαζόμενης ἐκδόσεως τῶν φύλλων τῆς («*Εφημερίδος*»), ὁ Βρανούσης δὲν ἔπαψε ν' ἀναζητεῖ παντοῦ νέα ἀκαταλογογράφητα ἐντυπα φύλλα, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ συμπληρώσῃ ἢ ἔστω νὰ περιορίσῃ τὰ κενά. Βλέποντας ὅμως ὅτι τὰ κενὰ αὐτὰ ἦταν πιά ἀσήμαντα (ἔνα 5%, ὅπως εἴπαμε, τοῦ συνόλου), ἀποφάσισε νὰ προχωρήσῃ στὴν ἀνατύπωση τῶν τόμων τῆς («*Εφημερίδος*»), ὅπως γράφει ὁ διάδοχός του στὴ διεύθυνση τοῦ ΚΕΜΝΕ κ. Δημ. Σοφιανός, πού ἐπωμίσθηκε, μὲ ὑποδειγματικὴ εὐσυνειδησία τὴν εὐθύνη τῆς ἀποπεράτωσεως τοῦ ὅλου ἔργου, στὸ Προλογικὸν τοῦ Σημείωμα (ἔτος πρῶτον, σ. 9): «Ἡ ἀνατύπωση τῆς («*Εφημερίδος*») ἄρχισε νωρίς, ἀλλὰ πρακτικὲς καὶ ἄλλες δυσκολίες καθυστέρησαν τὴν ὅλο-

κλήρωση και την κυκλοφορία της. Οί δύο πρώτοι τόμοι, τοῦ 1791 και 1792, φωτοανατυπώθηκαν τὸ 1976, ...ἐνῶ οἱ ἐπόμενοι τόμοι, τοῦ 1793, 1794 και 1797, ἀνατυπώθηκαν τὸ 1981... Στὰ ἐπόμενα χρόνια και ὡς τὸ θάνατό του, ὁ Λ. Βρανούσης παρέδωσε στὸ τυπογραφεῖο, ὅπου στοιχειοθετήθηκαν και σελιδοποιήθηκαν κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τους, τὰ σύντομα Προλεγόμενα στοὺς τόμους τῆς «*Ἐφημερίδος*» και τὶς περιλήψεις τῶν περιεχομένων τους, καθὼς και τὰ ἐκτενῆ Προλεγόμενα στὴν «*Ἐφημερίδα*» τοῦ 1797. Τὰ κείμενα αὐτὰ τυπώθηκαν μετὰ τὸ θάνατό του, μετὰ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ ΚΕΜΝΕ, μαζί μετὰ τὰ τυπογραφικὰ φύλλα ποὺ ἔλειπαν στὸ τέλος διαφόρων τόμων. Μετὰ τὸ θάνατό του τυπώθηκαν ἐπίσης ἡ Εἰσαγωγή ποὺ προτάσσεται στὴν «*Ἐφημερίδα*» τοῦ 1797, τὸ Γενικὸ Εὐρετήριο τῶν Προλεγομένων στὴν «*Ἐφημερίδα*» τοῦ 1797, τὸ ὁποῖο εἶχε ἀρχίσει νὰ συντάσσει ὁ ἴδιος και ποὺ ὀλοκληρώθηκε ἀπὸ τὸ ἐρευνητικὸ προσωπικὸ τοῦ ΚΕΜΝΕ, καθὼς και ὀρισμένα ἄγνωστα φυλλάδια τῆς «*Ἐφημερίδος*» τοῦ 1792». Τὸ ἐρευνητικὸ προσωπικὸ τοῦ Κέντρου αὐτοῦ και κυρίως ὁ κ. Κ. Λάππας, ἐργάστηκε πρόθυμα γιὰ τὴ ρύθμιση τῶν ἐκδοτικῶν ἐκκρεμοτήτων τῆς «*Ἐφημερίδος*». Ἔτσι μπόρεσε τὸ ἔργο νὰ κυκλοφορήσει μόλις τὸ 1995, δύο χρόνια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Λ. Βρανούση (20 Ἀπριλίου 1993), ποὺ ἡ Μοίρα δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ τὸ δεῖ και νὰ τὸ χαρεῖ ὀλοκληρωμένο, μετὰ τὴν ἄψογη παρουσίαση και τὴν πλήρη τεκμηρίωση.

Θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω ἀκόμη μερικὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ τὸ Προλογικὸ Σημείωμα τοῦ κ. Σοφιανοῦ: «Ἡ σειρά τῆς «*Ἐφημερίδος*» ποὺ κυκλοφορεῖ τώρα ἀποτελεῖται ἀπὸ πέντε τόμους, μετὰ περισσότερες ἀπὸ 1000 σελίδες ὁ καθένας (πλὴν τοῦ πρώτου)... Κάθε τόμος τῆς «*Ἐφημερίδος*» περιέχει... σύντομα Προλεγόμενα τοῦ Λ. Βρανούση... (τὰ Προλεγόμενα στὴν «*Ἐφημερίδα*» τοῦ 1797 ἐκδίδονται χωριστὰ) και περιλήψεις τῶν περιεχομένων της, ποὺ συντάχθηκαν ἀπὸ τὸ προσωπικὸ τοῦ ΚΕΜΝΕ και θεωρήθηκαν τελικὰ ἀπὸ τὸν Λ. Βρανούση... Μαζί μετὰ τοὺς πέντε τόμους τῆς «*Ἐφημερίδος*» ἐκδίδονται σὲ ξεχωριστὸ τόμο τὰ Προλεγόμενα τοῦ Λ. Βρανούση στὴν «*Ἐφημερίδα*» τοῦ 1797. Ἕνας ἐπιβλητικὸς τόμος 1070 σελίδων... Ἕνα μεγάλο μέρος τῶν Προλεγομένων ἀναφέρεται στὶς σχέσεις τοῦ Ρήγα μετὰ τὴν «*Ἐφημερίδα*» και τοὺς ἐκδότες της. Ὁ τόμος αὐτὸς ἀποτελεῖ καταστάλαγμα τῆς σοφίας, τῆς εὐρυμάθειας και τῶν «ἐκ περιουσίας» γνώσεων τοῦ Λ. Βρανούση... Ἦδη μετὰ τοὺς ἑξὶ τόμους τῆς «*Ἐφημερίδος*» δίνεται στὴ δημοσιότητα μιὰ ἱστορικὴ πηγὴ μοναδικὴ στὸ εἶδος της, ποὺ ἐπὶ διακόσια χρόνια μετὰ τὴν ἐκδόσή της παρέμενε σχεδὸν ἀπρόσιτη στὴν ἔρευνα και ἀνεκμετάλλευτη. Τὸ ἔργο θὰ ὀλοκληρωθεῖ μετὰ ἕνα ἀκόμη αὐτοτελῆ τόμο ποὺ θὰ ἐκδοθεῖ ἀργότερα και θὰ περιέχει τὸ γενικὸ Εὐρετήριο ὅλων τῶν τόμων τῆς «*Ἐφημερίδος*» και ἕνα ἀναλυτικὸ Γλωσσάριο ποὺ ἔχει συντάξει ὁ ἐρευνητὴς τοῦ Κέντρου κ. Γ. Παπαδημητρίου».

Πρὶν τερματίσω τὸ λόγο, ὀφείλω νὰ προσθέσω τὶς εὐχαριστίες τοῦ Κέντρου στὸ διευθυντὴ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου «Μέλισσα» κ. Γεώργιο Ραγιά, πού με ἀφάνταστη εὐγενική κατανόηση βοήθησε γιὰ νὰ ξεπεραστοῦν οἱ πολλὲς καὶ μεγάλες δυσχέρειες πού παρουσιάστηκαν στὶς διάφορες φάσεις τῆς μακρόχρονης ἐκτύπωσης.

Κρίνω περιττὸ νὰ ὑπογραμμίσω πόσο προάγει τὴν ἔρευνα τῆς ἱστορίας τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ ἢ μνημειώδης αὐτὴ ἔκδοση καὶ πόσο ἄδικο ἔχουν ὅσοι ἐλέγχουν ἀνεξέταστα κατὰ καιροὺς τὴν Ἀκαδημία καὶ τὰ Κέντρα της γιὰτὶ δὲν παρουσιάζουν ἔργα ὅπως τὸ προκείμενο καὶ τὰ προηγούμενα τῆς ἴδιας σειρᾶς*.

* Βλ. ἀντίθετα τὴν εὐσυνείδητη παρουσίαση τοῦ Κώστα Σαρδελῆ, «Ἡ ἑλληνικὴ «Ἐφημερίς» τῆς Βιέννης. Μιὰ μνημειώδης ἔκδοση τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, «Νέα Ἑστία», τόμ. 139, τεύχ. 1650, 1 Ἀπριλ. 1996, σ. 457-463.